

До модуля ЗМ-2

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ

Опанувавши матеріал теми, ви будете ЗНАТИ:

- ✓ склад, структуру та призначення місцевих бюджетів;
- ✓ завдання використання місцевих бюджетів державною та місцевею владою;
- ✓ відмінності бюджетів місцевого самоврядування від звичайних місцевих бюджетів в Україні;
- ✓ особливості надходжень місцевих бюджетів;
- ✓ особливості витрат місцевих бюджетів;
- ✓ значення міжбюджетних трансфертів для місцевих бюджетів,

та ВМІТИ:

- орієнтуватися в теоретичних засадах функціонування місцевих бюджетів;
- характеризувати роль і функції місцевих органів влади у забезпеченні складання та виконання місцевих бюджетів;
- аналізувати склад і структуру місцевих бюджетів, у тому числі в динаміці, на підставі аналізу виявляти чинники впливу на бюджетні показники.

WORKBOOK. ПИТАННЯ ТЕМИ

2.1. Призначення та склад місцевих бюджетів

2.2. Характерні особливості місцевих бюджетів

Питання для самостійного вивчення:

- особливості формування доходів місцевих бюджетів в Україні;
- сутність бюджету розвитку, його склад згідно з чинним законодавством;
 - склад і структура власних доходів бюджетів місцевого самоврядування;
 - призначення регульовальних і закріплених доходів за місцевими бюджетами;
 - склад і структура власних видатків бюджетів місцевого самоврядування;
 - склад і призначення делегованих видатків;
 - джерела покриття делегованих видатків місцевих бюджетів;
 - призначення та складові I і II кошика доходів місцевого бюджету;
 - призначення та складові I і II кошика видатків місцевого бюджету;
 - призначення обласних бюджетів та їхня роль в Україні;
 - призначення районних бюджетів та їхня роль в Україні;

- роль бюджетів місцевого самоврядування серед місцевих бюджетів;
- особливості бюджетів міст Києва та Севастополя.

2.1. Призначення та склад місцевих бюджетів

Місцеві бюджети в Україні формуються з урахуванням її адміністративно-територіального поділу. Кількість бюджетів місцевого самоврядування в Україні трохи більша за 11,5 тис. одиниць.

Місцеві бюджети — самостійні, що означає _____.

Правове підґрунтя бюджетної діяльності органів місцевого самоврядування в Україні становлять _____.

Згідно із Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» місцеві бюджети в Україні поділяють за їх призначенням (*вказіть їхнє призначення згідно з поділом*) так:

1. Обласні бюджети — _____

2. Районні бюджети — _____

3. Бюджети місцевого самоврядування — _____

Види місцевих бюджетів за відсотковим співвідношенням у своїй кількості розподілені у наведеній далі таблиці. Заповніть самостійно 3 і 4 стовпчики таблиці.

Вид місцевого бюджету	Частка в загальній кількості місцевих бюджетів, %	Частка в загальних доходах місцевих бюджетів, %	Частка в загальних видатках місцевих бюджетів, %
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Обласні бюджети, республіканський бюджет АРК і бюджети міст Києва і Севастополя	0,2	визначити	визначити
Бюджети міст обласного та республіканського АРК значення	1,5	визначити	визначити
Бюджет районів у містах	близько 0,7	визначити	визначити
Районні бюджети	4,2	визначити	визначити
Бюджети міські, міст районного значення	2,2	визначити	визначити
Бюджети селищних рад	6,7	визначити	визначити
Бюджети сільських рад	84,5	визначити	визначити

За результатами таблиці сформулюйте висновки та прокоментуйте розподіл бюджетних ресурсів між місцевими бюджетами в Україні, вказавши бюджети, які мають найбільшу та найменшу їх концентрацію, причини такого стану, незбіг між пропорціями доходів і видатків у розрізі видів бюджетів.

Для регулювання фінансового забезпечення виконання місцевими бюджетами своїх повноважень затверджено такі розрахункові величини:

мінімальний бюджет місцевого самоврядування — це _____;

мінімальний рівень соціальних потреб — це _____.

Далі ми працюватимемо з типовою усередненою моделлю місцевого бюджету, щоб розглянути його склад і будову.

Місцевий бюджет планується за принципом збалансованості й має дві основні взаємопов'язані частини: надходження та витрати. Згідно з чинним законодавством (зокрема бюджетною класифікацією), до надходжень місцевого бюджету належать його доходи та _____.

До витрат місцевого бюджету належать його видатки та _____.

Рішення про місцевий бюджет обов'язково містить:

1. _____;

2. _____;

3. _____;

4. _____;

5. _____;

6. _____;

7. _____;

8. _____.

Складові місцевого бюджету уточнено на рисунку, який Вам треба заповнити до кінця, вказавши максимальну кількість складових місцевого бюджету в розрізі загального та спеціального фондів.

Доходи місцевих бюджетів

За прикладом із попередньої теми побудуйте графік динаміки доходів місцевих бюджетів і співвідношення їх до доходів зведеного бюджету. Порівняйте отримані графіки за державним та місцевими бюджетами, запишіть висновки: _____

Розрахуйте доходи місцевих бюджетів в Україні за 5—8 останніх років, заповнивши кожен рік у таблиці, яку подано далі, максимально деталізуючи статті бюджетної класифікації доходів бюджетів.

Показник	Рік					
	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	план	виконано	план	виконано	план	виконано
Податкові надходження, тис. грн, <i>у тому числі</i>						
...						
місцеві податки і збори, тис. грн, <i>у тому числі</i>						
...						
Неподаткові надходження, тис. грн, <i>у тому числі</i>						
...						
Доходи від операцій з капіталом, тис. грн, <i>у тому числі</i>						
...						
Доходи з іншої частини бюджету, тис. грн, <i>у тому числі</i>						
...						
Доходи цільових фондів, тис. грн, <i>у тому числі</i>						
...						
Доходи від офіційних трансфертів, тис. грн, <i>у тому числі</i>						
...						
Разом доходів, тис. грн						

Сформулюйте висновки. Результати цієї таблиці будуть використані в кейсі.

Видатки місцевих бюджетів за економічною класифікацією розрахуйте за даними Міністерства фінансів України і згрупуйте у таблиці.

Показники	2018				...				2022			
	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Загальний фонд		Спеціальний фонд		Загальний фонд		Спеціальний фонд	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Поточні видатки, всього												
<i>Зокрема:</i> Оплата праці працівників бюджетних установ												
Нарахування на заробітну плату												
Придбання товарів і послуг												
Видатки на відрядження												
Матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення												
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв												
Виплата відсотків (доходу) за зобов'язаннями												
Субсидії й поточні трансферти												
Капітальні видатки, всього												
Нерозподілені видатки, всього												
Разом												

Результати цієї таблиці будуть використані в кейсі. Сформулюйте висновки.

2.2. Характерні особливості місцевих бюджетів

На основі матеріалів, напрацьованих за темою 4 та пунктом 2.1 сформулюйте основні відмінності доходної частини державного та місцевих (Республіканського АРК, обласних, міст Києва і Севастополя) бюджетів, починаючи від 2015 року:

1. _____;
2. _____;
3. _____;
4. ...

Для **прикладу** розгляду особливостей структури бюджету місцевого самоврядування (середнього міста) скористаймося рішенням Хмельницької міської ради «№1 Про бюджет м. Хмельницького на 2019 рік від 11.01.2019 році»².

Результати розгляду плану бюджету м. Хмельницького згрупуємо в таблицю (зміст стовпчика «Особливості» слід доповнити і розширити):

№ з/п	Показник	План		Особливості
		грн	у структурі бюджету	
1	Трансферти в доходах бюджету міста, в тому числі			Трансферти становлять близько 45 % доходів бюджету міста
	дотації вирівнювання	148 194 100,0	16,9 % доходів бюджету	Покривають делеговані повноваження бюджету місцевого самоврядування, розраховуються за формулою...
	додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів	2 085 300,0	0,24 % доходів бюджету	Додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів застосовується за недостатності дотації вирівнювання

² http://www.khmelnytsky.com/index.php?option=com_content&view=article&id=9369%3A-2012-&catid=365%3A--11012012&Itemid=251 — зразок справжньої публічності діяльності місцевої влади.

Продовження табл.

№ з/п	Показник	План		Особливості
		грн	у структурі бюджету	
	субвенцій з Державного та обласного бюджетів	238 049 586,0	27 % доходів бюджету	Спрямовуються: — на виплату допомоги (сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам і тимчасової державної допомоги дітям) — на компенсацію пільг, тощо
2	Доходи цільових фондів	10 341 015,0	1,2 % доходів бюджету	Зараховуються лише за спеціальним фондом бюджету
3	Загальний обсяг видатків бюджету міста ³ на 2012 рік	878 034 071,03	100 % — повна збалансованість	
4	Профіцит загального фонду бюджету	500 000,0	0,06 % від доходів бюджету	Передається до бюджету розвитку (спеціального фонду)
5	Розмір оборотного касового залишку бюджетних коштів	400 000,0	0,05 % від доходів загального фонду бюджету міста	Згідно з Бюджетним кодексом України, «встановлюється у розмірі не більш, як 2 відсотки планових видатків загального фонду бюджету і затверджується в законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет)»

³ Зверніть увагу — в рішенні міської ради вжито термін «міський бюджет», але ми пам'ятаємо, що бюджети базової ланки, зокрема міст без районного поділу, називаються іменниками: «бюджет міста», «бюджет села» тощо.

Закінчення табл.

№ з/п	Показник	План		Особливості
		грн	у структурі бюджету	
6	Обсяг резервного фонду бюджету міста на 2019 рік	1 000 000,0	0,09 % бюджету	Згідно з Бюджетним кодексом України, «обсяг резервного фонду формується у розмірі, що не перевищує 1 % видатків загального фонду бюджету», необхідність формування такого фонду визначається рішенням міської ради
7	Обсяг бюджету розвитку	49 491 400,0	17,7 % бюджету міста	Джерела формування бюджету розвитку: надходження від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності міста, (8 % фонду), продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у комунальній власності (0,4 % фонду), єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва (0,9 % фонду), податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (0,06 % фонду). Напрями витрачання....
8	Кредитування бюджету міста	Повернення кредитів до спеціального фонду бюджету в сумі 158 400,0 грн та надання кредитів зі спеціального фонду бюджету в сумі 148 900,0 грн	Результат кредитування за вирахуванням повернення + 9500 грн	Позитивне значення означає, що планується повернути більше кредитів, ніж видати з бюджету. Кредитування проводиться через спеціальний фонд бюджету міста ...
9

Таблицю можна продовжити іншими особливостями структури бюджетів місцевих органів влади. При виконанні бюджетів місцевого самоврядування фінансові управління можуть отримувати позики на покриття тимчасових касових розривів міського бюджету. Ці позики надає _____.
Особливостями надання позик є (вказіть терміни, умови надання)

Також при виконанні місцевих бюджетів фінансові управління можуть отримувати середньострокові позики на суми невиконання у відповідному звітному періоді розрахункових обсягів доходів місцевого бюджету. Ці позики надає _____.
Особливостями надання позик є (вказіть терміни, умови надання)

На основі матеріалів, напрацьованих за темою 4 та пунктом 2.1, сформулюйте основні відмінності видаткової частини державного та конкретного місцевого бюджету (найдоречніше взяти бюджети міста і села) за функціями (враховуючи перехід тимчасової класифікації видатків місцевих бюджетів до функціональної).

1. _____
2. _____
3. _____
4. ...

Удосконалення дохідної бази місцевих бюджетів, у тому числі бюджетів місцевого самоврядування

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування», самооподаткування — це _____.
Цей спосіб дає змогу _____.

Починаючи від 2017 року завдання ефективного управління бюджетними коштами місцевих органів влади зосередилися на збільшенні ресурсної бази місцевих бюджетів та підвищенні зацікавленості органів місцевого самоврядування в нарошуванні доходів шляхом таких заходів:

— удосконалення адміністрування плати за землю, що передбачає _____;

— затвердження порядку надання додаткової дотації на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок наданих державою податкових пільг зі сплати земельного податку, що означає _____;

— прийняття порядку перерахування до загального фонду місцевих бюджетів 50 % надходжень податку на прибуток підприємств _____.

ємств та акцизного податку понад річні розрахункові обсяги, визначені в Законі про державний бюджет, відповідно до частини п'ятої статті 108 Бюджетного кодексу України, що означає

— зменшення розміру щоденних відрахувань на погашення позик на покриття тимчасових касових розривів місцевого бюджету, яке здійснюється за рахунок не менш як 80% усіх надходжень загального фонду місцевого бюджету, яке дасть змогу

— упровадження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, має такі перспективи _____ і наслідки _____.

2.3. PRACTICE BOOK. Місцеві бюджети

2.3.1. Кейси і ситуаційні вправи (ігри)

2.3.1.1. Кейс «Бюджет розвитку невеликого міста»

Підготовчі питання. 20 квітня 2021 року сесія міської ради затвердила бюджет розвитку міста на 2021 рік. Бюджет розвитку формується з коштів від продажу землі, яка належить територіальній громаді міста, продажу комунального майна, і від 2021 року — надходжень від єдиного податку. Запозичення можуть бути додатковим джерелом доходів бюджету розвитку.

Зміст кейса: Як зазначає пересічний громадянин: «Проїдати» бюджет, це значить — виплачувати працівникам бюджетної сфери заробітну плату». Тобто більша частина поточних видатків місцевого бюджету спрямована на виплату заробітної плати працівникам соціальної сфери (вчитель, медпрацівник, бібліотекар) та органів управління (працівник виконкому). І стереотип уже такий склався, що зарплата бюджетника радше відображає не зароблену ним плату за свою працю, а можливості поточного бюджету.

Держава останнім часом незначно, але систематично підвищує ставки заробітної плати, а міська влада одночасно скорочує штати, зменшує сумісництво, заступництво, різні доплати. Еконо-

мить міська влада фонд заробітної плати задля вкладання грошей у «розвиток міста».

Зарплата міського голови майже 24 тис. грн/міс., його заступників та наближених осіб: «Х» — 23 тис., «Н» та «С» — по 20 тис., «В» — 19 тис. Середня зарплата лікаря в місті — 7200 грн. Орієнтовні напрями видатків з «бюджету розвитку міста»: будівля і ремонт доріг у місті; ремонт у дитячих садках і школах; добування дитячих садків.

Думка, яку поділяє автор: «коли в місті створюються нові робочі місця (не бюджетні), коли створюються нові підприємства і від цього до бюджету спрямовуються додаткові кошти і вони використовуються на розвиток інфраструктури міста, це можна назвати бюджетом розвитку. Коли ж заради наповнення бюджету розвитку зменшують виплати в бюджетній сфері і при цьому одночасно ліквідовують школи, лікарні і, відповідно, робочі місця, а вивільнені кошти спрямовують на інфраструктуру, то це — не бюджет розвитку».

Завдання кейса: 1. Як дата затвердження бюджету розвитку вплинула на його використання? Чи можливо за українським законодавством затверджувати бюджет розвитку окремо?

2. Чи потрібно вкладати кошти в розвиток міста, а не проїдати? Де межа між «проїданням» і розвитком міста? Пояснить на прикладах.

3. Назвіть можливі причини «економії» видатків поточного бюджету на користь бюджету розвитку. Як можна реалізувати таку «економію»? Якими є ризики такої «економії»?

2.3.1.2. Кейс-гра «Структура доходів і видатків місцевих бюджетів в Україні»

Підготовча робота. Слід опрацювати наведені вище таблиці. Результати аналізу цих таблиць будуть використані для розв'язання кейса.

Зміст кейса. Слід обчислити відхилення у виконанні місцевого бюджету за доходами і видатками за останні роки і за кварталами за останній звітний рік.

На основі групувань показників та відхилень у виконанні слід визначити основні тенденції та причини виникнення цих змін.

Учасників кейса об'єднують в міні-групи. Кожна з груп готує аналітичну записку за результатами аналізу. Підготовка аналітичної записки передбачає аналіз масиву інформації, визначення тенденцій, оцінювання стану та прогнозу бюджетних показників,

у нашому випадку — результатів аналізу таблиць. Аналітична записка відобразатиме характеристики стану показників, причини змін та відхилень у структурі, динаміку, а також пропозиції щодо вживання заходів. Також в аналітичній записці відображають дані про рівень виконання місцевих бюджетів за групами бюджетної класифікації, відхилення від плану, темпи зростання і приросту за відповідний період порівняно з минулими періодами. Обов'язково аналізують чинники, що впливали на структуру бюджетних показників, співвідношення кодів бюджетної класифікації, причини відхилення в структурі та виконанні. При цьому особливу увагу звертають на тенденції, що увиразнювалися при виконанні місцевих бюджетів загалом в Україні останніми роками.

Гра. За результатами підготовки групи презентують свої аналітичні записки й дискутують щодо них. Особливо учасники кейса зосереджуються на характеристиці виявлених змін та впливів окремих чинників на показники, а також на формулювання висновків і пропозицій.

Виклад в аналітичній записці супроводжують таблицями, графіками й іншими ілюстраціями, які підтверджують завдання. Крім того, посилаються на розрахункові таблиці, що дають підстави для висновків і пропозицій. Особливу увагу приділяють аспектам формування показників.

Результат кейса. За результатами гри обирають найкращу презентацію аналітичної записки за критеріями: повнота і правильність розрахунку; змістовність і лаконічність викладу.

2.3.2. Тренінг «Складання проекту бюджету великого міста»

Тренінг має теоретико-прикладний характер:

у теоретичному аспекті — розширення і систематизація знань щодо місцевого бюджету та його бюджетного процесу, вдосконалення вмінь щодо аналізу нормативно-правових документів залежно від поставлених завдань, пов'язаних з виокремленням та порівнянням функцій учасників бюджетного процесу; набуття вмінь роз'яснювати окремі положення бюджетного законодавства, вирішувати дискусійні питання, надавати пропозиції щодо вдосконалення відносин учасників бюджетного процесу та пошуку шляхів збільшення ефективності складання проекту бюджету великого міста;

у прикладному аспекті — набуття учасниками тренінгу практичних навичок розрахунку бюджетних показників, складання

бюджетної документації; здійснення аналізу результатів виконання місцевого бюджету за видатками й оцінювання складання проекту бюджету великого міста.

Мета тренінгу — теоретичне ознайомлення з бюджетними процедурами та набуття практичних навичок з постатейного складання проекту бюджету великого міста.

За результатами тренінгу учасники **вмітуть**:

- ✓ орієнтуватися в нормативних документах фінансових органів й аналізувати ці документи щодо функцій, прав, обов'язків і відповідальності учасників бюджетного процесу;

- ✓ визначати взаємодію та порядок обміну інформацією між учасниками бюджетного процесу;

- ✓ аналізувати бюджетні показники й інформаційну базу складання та виконання бюджету за доходами та видатками в розрізі бюджетної класифікації, за розпорядниками коштів, у розрізі програм соціально-економічного розвитку міста.

СТРУКТУРА ТРЕНІНГУ «СКЛАДАННЯ БЮДЖЕТУ ВЕЛИКОГО МІСТА»

<i>№ з/п</i>	<i>Зміст етапу тренінгу</i>	<i>Основний зміст роботи впродовж етапу</i>	<i>Очікувані результати</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1	Загальний порядок складання проекту бюджету міста. Збирання інформації для складання проекту бюджету міста: джерела її отримання та способи використання. Взаємодія основних учасників бюджетного процесу при складанні місцевих бюджетів, зокрема бюджету міста	Ознайомлення з підрозділами органів державного фінансового контролю та місцевими фінансовими органами в місті, опрацювання їхніх функцій, прав і обов'язків. Права, обов'язки і відповідальність розпорядників й одержувачів коштів бюджету міста Формування міні-груп, які вивчатимуть: — нормативне регулювання процедури складання проекту бюджету міста; — обов'язки суб'єктів бюджетного процесу в перебігу складання проекту бюджету міста; обов'язкові показники, відображені в проекті рішення міської Ради про бюджет міста.	Розмежування етапів складання бюджету та їхній зміст, визначення бюджетного регламенту, визначення очікуваних результатів складання проекту рішення про бюджет міста

Закінчення табл.

№ з/п	Зміст етапу тренінгу	Основний зміст роботи впродовж етапу	Очікувані результати
1	2	3	4
2	Зведення та аналіз бюджетних запитів, урахування контрольних показників та стратегії розвитку міста, розроблення видаткової частини проекту бюджету міста. Урахування прогнозних податкових доходів бюджету міста, співвідношення їх із плановими видатками	— Зведення бюджетних запитів; — урахування контрольних показників до розроблення бюджету, що надходять з Міністерства фінансів України; — організація роботи з аналізу показників виконання бюджету попереднього періоду; — перевірка бюджетних запитів розпорядниками бюджетних коштів за окремими статтями видатків; — аналіз виконання бюджетних запитів на підставі даних за попередні роки. Розроблення порядку врахування податкових доходів бюджету міста в проекті його рішення. Планування неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом на основі аналізу виконання дохідної частини бюджету в місті Києві за попередні роки та прогнозних показників за результатами розрахунків, з урахуванням прогнозу інфляції. Планування сум обсягу міжбюджетних трансфертів на підставі прогнозних даних	Формування практичних навичок складання місцевого бюджету. Визначення та застосування кодів бюджетної класифікації видатків та групування видатків за ними Формування практичних навичок складання й заповнення дохідної частини місцевого бюджету Визначення кодів бюджетної класифікації, за якими групуються доходи
3	Складання проекту бюджету міста Визначення розмірів фінансування Уточнення планових показників кредитування	Зведення розрахункових даних за прогнозом надходжень та видатків і складання проекту бюджету міста. Визначення розмірів необхідного фінансування, його джерел. Уточнення планових показників кредитування з врахуванням погашення у наступному бюджетному періоді.	Формування практичних навичок співпраці, обміну інформацією в процесі складання єдиного вихідного документа — проекту бюджету міста

Цільовою аудиторією тренінгу є учасники, які вже мають базові теоретичні знання з планування місцевих бюджетів, мають професійний чи особистий досвід роботи з документами, що міс-

тять бюджетні показники, проходять практику або працюють в державних установах. Тому ефективним є проведення тренінгу після підготовчої роботи з ознайомлення учасників з бюджетними документами.

В основу проведення тренінгу покладено такі **методики навчання і роботи**: самостійна робота, ділові ігри, мозковий штурм, дискусія, презентація.

Приклади типових завдань на тренінгу

Завдання 1. Формування показників видатків бюджету міста.

Мета — набуття учасниками практичних навичок аналізу альтернатив бюджетних показників, використовуючи наявні теоретичні знання з формулювання стратегічних і середньострокових цілей, які планується досягти за рахунок бюджету міста.

Форма виконання: індивідуально, завдання формуються залежно від кількості учасників тренінгу.

Результат виконання завдання: заповнення матриці видатків бюджету міста, яку кожен учасник здає тренеру самостійно.

Тривалість виконання завдання: 40 хв (30 хв на підготовку і до 10 хв на здавання завдань).

Викладач **підбиває підсумок** роботи з показниками видатків бюджету, обирає найпопулярніші серед учасників напрями прогнозних видатків з бюджету міста й обговорює з учасниками кінцевий результат.

Завдання 2 (гра). Збалансування бюджету міста.

Мета — імітація збалансування бюджету міста за фондами в його складі. Набуття практичних навичок формування конкретного бюджету з урахуванням незбігу його дохідної та видаткової частин.

I етап: Організація умов проведення гри.

Формулювання мети гри, пояснення щодо об'єднання учасників у команди до 5 осіб у кожній та вибір ними ролей. Ознайомлення учасників із завданням, забезпечення їх роздатковим матеріалом, оголошення критеріїв виграшу (7–10 хв).

II етап. Виконання завдання (15 хв).

Серед 5-ти учасників команди вони обирають собі ролі:

- 1) відповідального за загальний фонд бюджету;
- 2) відповідального за спеціальний фонд бюджету;
- 3) відповідального за бюджет розвитку в складі спеціального фонду;
- 4) представника громади міста;
- 5) представника підприємців міста.

Зміст завдання: У межах заданих показників дефіциту загального фонду та профіциту спеціального фонду слід розглянути програму соціально-економічного розвитку міста, визначити джерела покриття дефіциту загального фонду бюджету міста і способи управління профіцитом спеціального фонду. Окремо слід визначити роль бюджету розвитку міста. Учасники розподіляються за ролями, стежать за інтересами тих сторін, які їм випадають за сценарієм.

Загальна мета — збалансувати бюджет, тоді як окрема мета кожної ролі — витратити максимум бюджетних коштів на свій сектор (за потребами).

III етап. Підготовка та презентація результатів роботи команди (25 хв).

Один учасник проводить презентацію роботи команди, аргументуючи обрані результати збалансування бюджету міста та їхні слабкі місця.

IV етап. Підбиття підсумків та оцінювання.

Вибір шляхом голосування всередині команд найкращих аргументів. Обговорення результату всією групою для визначення доцільності цього збалансування. Тренер згідно з критеріями вибору оголошує найкращу команду і нараховує учасникам бали.

Завдання 3. Видатки розвитку місцевого бюджету.

Мета — навчитися розробляти й аналізувати альтернативні варіанти фінансування капітальних видатків з місцевого бюджету, аргументувати їх та вибирати оптимальне рішення з огляду на обрану стратегію розвитку.

I етап. Організація передумов виконання завдання. На цьому етапі тренер описує суть вправи, бажані результати, формулює критерії оцінювання. Виходячи з особистісних характеристик учасників тренер формує команди по 3—4 особи в кожній і роздає їм завдання (5—7 хв).

II етап. Самостійна робота із завданням.

У процесі самостійної роботи ознайомитися з матеріалами міні-кейс стадії (ситуаційної вправи) й підготувати результати самостійної роботи на базі практичних звітів про виконання місцевих бюджетів.

Стадії виконання самостійної роботи: аналіз ситуації з використанням наявних матеріалів; визначення допущених порушень положень Бюджетного кодексу (10 хв) та збігів з обраною стратегією.

Пропозиція можливих варіантів виходу із ситуації, що склалася. Виклад аргументів за та проти кожної альтернативи (5 хв кожній команді).

Командам оформити оптимальний варіант на аркуші ватману та підготуватися до його презентації (20 хв).

III етап. Обговорення результатів.

Обговорити та узагальнити пропозиції щодо вдосконалення структури видатків бюджету міста. В процесі обговорення можна організувати дискусію (20 хв).

IV етап. Оцінювання.

Тренер підбиває підсумки роботи із ситуацією і називає прізвища найкращих. Утім, щоб не формувати негативного ставлення до навчання через належність контролю до загрозованих стимулів навчання, необхідно застосовувати взаємооцінку як різновид.

2.3.3. Практичні завдання

Завдання 2.3.3.1. Необхідно зазначити, до якого бюджету (державного чи місцевого) зараховуються такі доходи:

1) плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення;

2) податок на додану вартість;

3) податок на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності;

4) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їхніх об'єднань;

5) надходження від відчуження частки державного майна;

6) 50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

7) штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;

8) надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності територіальної громади міста Києва;

9) надходження від продажу комунального майна району;

10) виконавчий збір, стягнутий органами державної виконавчої служби;

11) єдиний збір, який справляється в пунктах пропуску через державний кордон України.

Завдання 2.3.3.2. Необхідно вказати, до якого кошика місцевого бюджету треба віднести видатки на:

1) обласні ради;

2) місцеву пожежну охорону;

- 3) професійно-технічну освіту;
- 4) державні культурно-освітні програми;
- 5) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів професійно-технічних навчальних закладів;
- 6) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації місцевого значення;
- 7) притулки для дітей;
- 8) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;
- 9) надання ветеранським організаціям фінансової підтримки та кредитування;
- 10) регулювання земельних відносин;
- 11) позашкільну освіту.

2.4. PUPIL'S BOOK. Місцеві бюджети

2.4.1. Теоретичні завдання

Завдання 2.4.1.1. Правильно сформулюйте твердження (виправте помилки).

1. Надходження і витрати місцевого бюджету повинні мати дефіцит або профіцит відповідного бюджету (не повинні бути збалансованими за бюджетний період).
2. Місцеві бюджети затверджуються за два тижні раніше, і їх закінчують виконувати на два тижні раніше, ніж Державний бюджет України.
3. Місцеві бюджети затверджуються Верховною радою АР Крим і відповідними радами у вигляді закону про місцевий бюджет.
4. Розподіл місцевого бюджету на загальний і спеціальний фонди, їх складові визначаються винятково наказом місцевої ради.
5. Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами дозволене у випадку....
6. На кінець бюджетного періоду оборотний залишок бюджетних коштів має бути витрачений повністю на потреби місцевої влади.

7. Джерелами фінансування місцевого бюджету є емісія національної валюти Нацбанком; не можна залучати кошти від державних (місцевих) внутрішніх і зовнішніх запозичень.

Завдання 2.4.1.2. Необхідно розкрити зміст наведених далі понять і назв, визначити відмінності між ними, сферу застосування та прояви в місцевих фінансах:

📁 місцевий бюджет;	📁 квазіфіскальні операції місцевого самоврядування;
📁 бюджет місцевого самоврядування;	📁 перший кошик доходів місцевих бюджетів;
📁 бюджет територіальної громади;	📁 другий кошик доходів місцевих бюджетів;
📁 рішення про місцевий бюджет;	📁 місцеве запозичення;
📁 бюджетні установи, що фінансуються з місцевого бюджету;	📁 місцевий фінансовий орган.
📁 місцеві гарантії місцевих органів влади;	

Завдання 2.4.1.3. Необхідно:

- ✓ дати повну й змістовну відповідь на запитання;
- ✓ назвати відомі Вам нормативні документи, положення яких потрібно використовувати для розкриття сутності питань;
- ✓ схарактеризувати висвітлення питань у публікаціях фахівців.

1. Обґрунтуйте необхідність виділення делегованих і недеlegationаних повноважень місцевої влади, які вона виконує за допомогою місцевого бюджету. Яким є кількісне співвідношення їхніх видатків і чому?

2. Назвіть і схарактеризуйте типовий стан фондів у складі місцевого бюджету за останні роки в Україні.

3. Назвіть і стисло охарактеризуйте за кількісною ознакою доходи місцевих бюджетів.

4. Визначте роль міжбюджетних трансфертів у виконанні місцевих бюджетів.

5. Від яких чинників залежить рівень бюджетного планування на місцевому рівні?

6. Які нововведення запроваджено в останні три роки у складанні та виконанні місцевих бюджетів?

2.4.2. Аналітичні завдання

Аналітичне завдання 2.4.2.1. Користуючись статистичними збірниками, показниками, що надані центральними органами влади і органами місцевого самоврядування, визначте частку доходної частини місцевих бюджетів щодо ВВП України, час-

тку дохідної частини місцевих бюджетів щодо ВВП відповідних регіонів. Схарактеризуйте централізацію ВВП у місцевих бюджетах, її значення для зміцнення місцевого самоврядування.

Аналітичне завдання 2.4.2.2. Визначте частку видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України, з урахуванням та без урахування міжбюджетних трансфертів, починаючи від 2010 року. Визначте частку видатків місцевих бюджетів окремих видів (обласних, районних, бюджетів міст) у зведених бюджетах адміністративних одиниць, з урахуванням і без урахування міжбюджетних трансфертів, починаючи від 2010 р. Проаналізуйте зміни централізації видатків і їх залежність від міжбюджетних трансфертів, визначте тенденції динаміки та чинники, що на них вплинули.

Аналітичне завдання 2.4.2.3. Проаналізуйте видаткову частину місцевих бюджетів (загалом і за групами однорідних бюджетів) у розрізі функціональної бюджетної класифікації видатків не менш як за 8 останніх років. Побудуйте графіки динаміки змін груп видатків та їхньої частки в загальній сумі за останні роки. Схарактеризуйте структуру видатків та її зміни за групами класифікації. Прокоментуйте отримані результати. Вкажіть чинники, що вплинули на зміни видатків місцевих бюджетів в Україні.

Аналітичне завдання 2.4.2.4. Складіть таблицю для аналізу складу й структури поточних видатків місцевих бюджетів (дані можна взяти, наприклад, в електронному архіві інтернет-сторінки Комітету з питань бюджету Верховної Ради України). Проаналізуйте поточні видатки місцевих бюджетів за структурою та в динаміці, визначте їхні особливості порівняно з такими самими групами видатків державного бюджету, вкажіть причини таких відмінностей.

2.4.3. Рольові ігри

2.4.3.1. Рольова гра «Затвердження місцевого бюджету»

Завдання. Імітувати і показати перебіг розгляду й затвердження проекту районного бюджету на основі знань учасників гри про бюджетний процес, бюджетного календаря для місцевих бюджетів і проектів рішення про районний бюджет і підготовлених показників соціально-економічного розвитку району.

Порядок роботи тренера. Розподілити учасників на групи, розмежувати їхні функції та завдання, вказати їхню основну мету. Стежити за перебігом гри згідно із графіком, виступати арбітром, консультувати учасників гри. Виокремити і затвердити кінцеве рішення з проекту бюджету — «затвердити рішення про місцевий бюджет».

Робота учасника. Виконувати завдання своєї групи, висловлюватися впродовж обговорення, ставити запитання учасникам гри та пропонувати оптимальні варіанти щодо змісту проекту районного бюджету.

Три групи учасників готують оптимістичний, песимістичний і консервативний проекти районного бюджету на наступний бюджетний період.

Дві групи є районною радою й одночасно аналітиками — вони ухвалюють кінцеве рішення і можуть (і мають) вносити пропозиції щодо кінцевого змісту рішення про районний бюджет.

Одна з груп учасників виступає адміністрацією району, котра обере найприйнятніший сценарій для подання його районній раді.

Дві групи перевіряють проекти рішень про районний бюджет як незалежні аудитори і перед затвердженням виносять свій висновок, базуючись на основних напрямках бюджетної політики та соціально-економічній програмі розвитку району. За результатами висновку вони складають прогноз показників бюджету на наступні 2—3 за плановим роки й оголошують його під час обговорення проекту бюджету.

Організація і забезпечення гри. Кожна група виступає в порядку і за регламентом бюджетного процесу районного бюджету. Кожен учасник має брати участь у роботі своєї групи. **Результатом гри** є рішення про районний бюджет, затверджене районною радою.

2.4.3.2. Рольова гра «Формування та використання коштів місцевого бюджету на соціальний захист та забезпечення»

Мета гри. Набуття практичних навичок щодо формування й використання бюджетних коштів на соціальний захист і забезпечення.

Організація умов проведення гри. Формулювання мети гри, пояснення перебігу гри, розподіл завдань між учасниками з огляду на напрями видатків. Ознайомлення учасників із завданнями, забезпечення їх матеріалами, оголошення критеріїв оцінювання (7—10 хв).

Виконання завдання (15 хв). Учасники обирають собі завдання (або тренер роздає завдання), що стосуються делегованих і

здійснюваних за ініціативи місцевої влади видатків на соціальний захист і забезпечення.

Зміст завдання. У рамках функції «Соціальний захист та соціальне забезпечення» обираються підфункції, як наприклад підфункція «Соціальний захист пенсіонерів». Учасники формулюють обґрунтування (опис) видатків і напрями діяльності. Після цього розглядають джерела фінансування підфункцій і функцій.

Учасники оформлюють результати роботи в таблиці в розрізі кожної підфункції.

Обговорення (25 хв). Учасники обирають собі ролі працівників місцевої влади, відповідальних за реалізацію функції «Соціальний захист та соціальне забезпечення» місцевим бюджетом. Координатор гри керує обговоренням, аргументує джерела покриття видатків за підфункціями і напрямками та їхні слабкі місця.

Підбиття підсумків. Вибір шляхом голосування найкращого соціального працівника. Обговорення результату всіма учасниками для визначення доцільності обраних джерел видатків для оптимальної системи використання коштів.

Оцінювання учасників. Керівник гри згідно з критеріями оцінювання виставляє учасникам бали.

2.4.4. Вправи і завдання для самоконтролю

Завдання 2.4.4.1. Необхідно дати повну й змістовну відповідь на запитання:

1. Якою є типова структура місцевого бюджету в Україні?
2. Яке місце в місцевих бюджетах належить бюджету розвитку, і окремо — в бюджетах місцевого самоврядування?
3. Яку роль відіграють цільові фонди місцевих органів влади?
4. Які чинники впливають на запозичення місцевої влади та управління ними?
5. Якими є особливості бюджетного процесу місцевих бюджетів?

Завдання 2.4.4.2. Необхідно заповнити пропущені місця:

1. Коли йдеться про недостатні доходи місцевих бюджетів, їхню недосконалу дохідну базу, слід розглядати ситуацію системно, а не тільки в плані питомої ваги власних доходів місцевих бюджетів у сумі їхніх загальних доходів. Якщо змінити розподіл доходів між різними бюджетами, зміниться рівень доходів до різних бюджетів. Але слід також зважати на вплив на фінансування делегованих повноважень кожному рівню бюджету. До делегованих місцевій владі повноважень належать _____.

Доходи місцевих бюджетів, які враховують при визначенні міжбюджетних трансфертів, складаються з _____

2. Найвагомішим джерелом доходів місцевих бюджетів є _____, питома вага якого в структурі загального фонду всіх місцевих бюджетів дорівнює _____%, другим за величиною доходом є _____, питома вага якого — _____%.

3. Спеціальний фонд місцевих бюджетів — це складова, що може формуватися за рахунок _____, і з нього передбачаються видатки на _____. Загалом використання спеціального фонду регламентується таким нормативним документом, як _____.

2.4.5. Завдання для активізації засвоєння матеріалу

Завдання 2.4.5.1. Необхідно:

✓ серед наведених далі відповідей на запитання обрати правильні або надати власний варіант, якщо правильною відповіді не запропоновано.

1. До витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів належать:

а) погашення основної суми боргу відповідно Автономної Республіки Крим і місцевого самоврядування; капітальні вкладення; внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у статутні фонди суб'єктів підприємницької діяльності;

б) виплата пенсій військовослужбовцям строкової служби та членам їхніх сімей, пенсії складу органів внутрішніх справ, іншим особам, визначеним законом; державна підтримка громадських організацій інвалідів і ветеранів, сплата до Пенсійного фонду України страхових внесків за окремі категорії осіб, передбачені законом;

в) видатки на державні програми і заходи стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї; підтримка молодіжних громадських організацій на виконання програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї; відшкодування збитків, заподіяних громадянам; витрати на виплату заборгованості з регресних позовів шахтарів.

2. Після ухвалення Закону про Державний бюджет України у другому читанні Кабінет Міністрів України у тижневий термін доводить Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям і виконавчим органам відповідних рад:

а) граничні доходи та видатки місцевих бюджетів за загальним та спеціальним фондами, в тому числі за фондом розвитку;

б) обсяги міжбюджетних трансфертів для відповідних бюджетів і текстові статті, що визначають особливості міжбюджетних відносин на наступний бюджетний період;

с) бюджетні розписи доходів і видатків місцевих бюджетів, а також інструкції для складання бюджетних запитів.

3. Верховна Рада АРК і місцеві ради затверджують:

а) постанову про місцевий бюджет;

б) закон про місцевий бюджет;

с) рішення про місцевий бюджет;

д) положення про місцевий бюджет.

4. Місцеві бюджети складають:

а) органи Казначейства України на підставі інформації Міністерства фінансів про прогнозні обсяги міжбюджетних трансфертів;

б) місцеві фінансові органи на підставі поданих бюджетних запитів та інформації про прогнозні обсяги міжбюджетних трансфертів;

с) Міністерство фінансів України на підставі бюджетних запитів;

д) Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних рад на підставі прогнозних доходів і видатків Державного бюджету України.

5. Касовий розрив місцевого бюджету покривається:

а) запозиченнями до місцевого бюджету на визначену мету;

б) Державним казначейством за рахунок коштів на Єдиному казначейському рахунку або позиками місцевого бюджету на термін до трьох місяців;

с) наданням коштів з одного бюджету до іншого на поворотній і платній основі.

6. Кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування — це:

а) розрахунковий обсяг доходів, необхідних для виконання місцевими органами влади своїх повноважень;

б) податки і збори (обов'язкові платежі), що закріплені на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

с) обчислений на підставі нормативів обсяг податків і зборів (обов'язкових платежів), які надходять до місцевого бюджету.

7. Централізовані регіональні бюджети призначені:

а) для акумуляції та перерозподілу бюджетних ресурсів у регіоні;

б) для перерозподілу коштів між державним бюджетом і бюджетами місцевого самоврядування;

с) для фінансування загальнодержавних функцій у регіоні;

д) усі відповіді правильні.

Завдання 2.4.5.2. Необхідно:

✓ пов'язати наведені далі поняття з їх описом. Для цього про- ставити ліворуч від номера поняття відповідну літеру.

<i>Поняття</i>	<i>Опис</i>
<u>1.</u> Бюджетні кредити з місцевого бюджету	А. Сукупність коштів, спрямованих на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним місцевим бюджетом, а також надання кредитів бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів
<u>2.</u> Видатки місцевого бюджету	Б. Операції з надання коштів з місцевого бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету)
<u>3.</u> Бюджетні інвестиції місцевого бюджету	В. Надходження та витрати у зв'язку зі зміною обсягу боргу, а також зі зміною залишку готівкових коштів за місцевим бюджетом, які використовуються для покриття різниці між доходами і видатками місцевого бюджету
<u>4.</u> Кошторисне фінансування з місцевого бюджету	Г. Надання фінансової допомоги з місцевого бюджету суб'єктам господарської діяльності на умовах поверненості, платності та строковості
<u>5.</u> Витрати місцевого бюджету	Д. Безповоротні і невідплатні односторонні платежі органів державного управління та місцевої влади на придбання капітальних активів, компенсації втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу або збільшенням капіталу отримувачів
<u>6.</u> Державні трансферти	Е. Розподіл децентралізованого фонду фінансових ресурсів території (адміністративної одиниці) і використання їх за галузевим, цільовим і територіальним призначенням
<u>7.</u> Фінансування місцевого бюджету	Є. Виділення коштів на утримання закладів, установ і організацій, виконання певних програм і реалізацію певних заходів на підставі спеціального фінансового документа
<u>8.</u> Кредитування місцевого бюджету	Ж. Виділення бюджетних асигнувань з місцевого бюджету на капітальні вкладення у виробничу сферу

Закінчення табл.

<i>Поняття</i>	<i>Опис</i>
__9. Видатки розвитку місцевого бюджету	З. Кошти, спрямовані на фінансове забезпечення наукової, інвестиційної, інноваційної діяльності й на розширене відтворення регіону
__10. Капітальні трансферти місцевого бюджету	И. Невідплатні і безповоротні платежі з місцевого бюджету юридичним і фізичним особам, які не призначені для придбання товарів чи послуг, надання кредиту або на виплату непогашеного боргу

Завдання 2.4.5.3. Необхідно:

✓ пов'язати наведені далі поняття з їх описом. Для цього проставити ліворуч від номера поняття відповідну літеру.

<i>Поняття</i>	<i>Опис</i>
__1. Закріплені доходи місцевого бюджету	А. Податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачене законодавством України (включно з трансфертами, платою за адміністративні послуги, власними надходженнями бюджетних установ)
__2. Доходи місцевого бюджету	Б. Доходи місцевого бюджету, що передаються з бюджетів вищого рівня у певному відсотковому співвідношенні до бюджету нижчого рівня
__3. Принцип фіскальної ефективності	В. Доходи, що формуються за рахунок податків, зборів, відрахувань
__4. Трансферти	Г. Проведення поміркованої фіскальної політики та дохідної політики загалом у регіоні, на основі чого здійснюється регулювання втручання держави у розподільні відносини й стимулюється розвиток регіону
__5. Звичайні доходи місцевого бюджету	Д. Доходи, що спрямовуються на фінансування видатків, передбачених для виконання делегованих повноважень, що обчислюються, виходячи із встановлених фінансових нормативів бюджетної забезпеченості
__6. Надходження місцевого бюджету	Е. Достатність доходів, мінімізація витрат на формування доходів і запобігання від ухилення сплати платежів до бюджету, гнучкість системи доходів бюджету, рівномірний розподіл між АТО
__7. Регульовані доходи місцевого бюджету	Є. Кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній і безповоротній основі